

OESTMANN, Peter.

Wege zur Rechtsgeschichte: Gerichtbarkeit und Verfahren

Köln – Weimar – Wien: Böhlau Verlag, 2015, 374 s. ISBN 978-3-8252-4295-4.

Petr Kreuz*

Recenzovaná rozsáhlá publikace z pera významného německého právního historika, profesora soukromého práva a právních dějin na univerzitě v Münsteru Petera Oestmanna (nar. 1967) si klade zdánlivě skromný cíl: Chce stát se stručnou učebnicí, jež má studentským čtenářům přiblížit hlavní rysy dějin soudnictví a soudního řízení. S ohledem na časový záběr, který sahá od pozdní antiky až téměř do současnosti, není uvedený cíl až tak skromný a snadno dosažitelný, jak by se mohlo na základě slov samotného autora zdát.

Aby dosáhl tohoto cíle, omezil Oestmann teritoriální záběr své práce, a to pro období raného středověku v podstatě na Franckou říši, pro vrcholný a pozdní středověk i raný novověk na etnicky německá území Římskoněmecké říše, pro 19. a 20. století pak jen na území Německa. Na druhé straně münsterský právní historik zvolil poměrně náročný způsob zpracování, když svůj výklad na mnoha místech doplnil o ukázky z pramenů, namnoze velmi rozsáhlé, v případech pramenů v latině a ve středověké němčině navíc prezentované nejen v originále, nýbrž i v překladu do současné němčiny. Přibližně sedminu publikace zabírá podrobně a kompetentně komentovaný přehled literatury k jednotlivým kapitolám, podkapitolám a oddílům (s. 295–342).

Nutnost uchopit a zřehlednit nějakým způsobem diachronně pojednávanou tematiku vedla k tomu, že autor rozdělil učebnici na dvě hlavní části, a to na část pojednávající o době před nástupem státního mocenského monopolu (s. 29–152) a o době státního mocenského monopolu (s. 153–281). Mezník tohoto originálního rozdělení představuje pro Oestmanna přijetí tzv. věčného landfrýdu říšským sněmem ve Wormsu roku 1495 a na něj navazující reforma soudnictví v Římskoněmecké říši, provedená Maxmiliánem I. V rozsáhlém úvodu, který předchází první z hlavních částí, Oestmann přesně vymezuje své téma a podává výčet hlavních otázek, kterým se chce věnovat. Konkrétně se jedná o státní moc, soudní organizaci a procesní právo. Následuje obsáhlý přehled současného stavu jazykově německého bádání.

---

* PhDr. Petr Kreuz, Dr., Archiv hlavního města Prahy / Prague City Archives, Czech Republic / E-mail: Petr.Kreuz@praha.eu

Je pochopitelné, že autor se přes značný rozsah publikace nemohl věnovat všem obdobím a fenoménům stejně soustavně a detailně. Svou pozornost proto v první hlavní části soustředil na svépomoc a soudnictví germánských kmenů v období pozdní antiky, na způsoby urovnávání sporů a trestní sankce v raně středověké Francké říši, na landfrýdy vrcholného a pozdního středověku, procesní právo, důkazní prostředky a ustanovení o organizaci soudnictví v Saském zrcadle, právní knize sepsané někdy v letech 1220–1235, a na formování centrálního soudnictví ve středověké Říšskoněmecké říši, počínaje zřízením říšského dvorského soudu císařem Friedrichem II. roku 1235.

Je třeba ocenit, že Oestmannově pozornosti neunikla ani středověká exempční privilegia, privilegia *de non appellando* a *de non evocando*, jakož i některé další výsady týkající se výkonu soudnictví. (Jako příklad podobného privilegia zde při tom uvádí listinu z roku 1353, kterou Karel IV. vyňal kurfirty a jejich poddané z působnosti říšského dvorského soudu – s. 86–89.) Autor se též pokusil postihnout právní okruhy a instanční vazby na území Říšskoněmecké říše v pozdním středověku. Vedle významných vrchních soudů právních okruhů (Lübeck, Magdeburg, Ingelheim) připomněl i atypické soudy fungující v některých oblastech ještě v pozdním středověku (např. tzv. fémové soudy ve Vestfálsku). Detailní pozornost Oestmann věnoval pronikání učeného práva do střední Evropy jako projevu recepce římského práva. Recepce podle něj probíhala od 12. do počátku 16. století a jejím výrazným projevem v oblasti procesního práva byl vznik inkvizičního procesu včetně zavedení tortury jako důkazního prostředku. Prvním centrálním soudem Říšskoněmecké říše, který částečně přešel k recipovanému římsko-kanonickému procesu, byl královský komorní soud, který zřídil roku 1400 Ruprecht Falcký. Autor ukazuje, že právě problémy s fungováním tohoto soudu ve druhé polovině 15. století vedly roku 1495 k Maxmiliánově soudní reformě, jejíž klíčovou součástí bylo zřízení Říšského komorního soudu (ŘKS).

Právě podrobným výkladem o nově zřízeném ŘKS otevírá Oestmann druhou hlavní část své učebnice. ŘKS existoval více než tři století a za tu dobu prošel řadou vývojových proměn i turbulencí. Oestmann zároveň nepomíjí ani druhý nejvyšší soud Říšskoněmecké říše – Říšskou dvorskou radu (ŘDR). Ta se postupně zformovala na počátku novověku za vlády Karla V. a Ferdinanda I. Na rozdíl od ŘKS byla ŘDR vázána na rezidenci císaře, kterou byla od druhé poloviny 16. století většinou Vídeň. Velmi detailně autor probírá také vývoj řízení u obou jmenovaných soudních institucí, přičemž se zaměřuje na tzv. kamerální proces. Ocenění si zaslouží Oestmannův pokus souhrnně postihnout hlavní rysy soudnictví v raně novověkých říšských teritoriálních státech. Přes masové rozšíření privilegií *de non appellando* se v různých oblastech Říšskoněmecké říše zformovaly odvolací soudy, jejichž působnost a autorita přesahovala hranice jednotlivých teritorií (tribunál ve Wismaru, vrchní apelační soud v Celle či kmetčí soud v Lipsku). Právě tyto tribunály plnily zároveň roli mostu mezi učeným právem a soudní praxí a zároveň do jisté míry přispívaly ke sjednocení práva. Podobná úloha připadla na poli trestního

práva od druhé třetiny 16. století v rámci institutu „zasílání aktů“ (*Aktenversendung*) také právníckým fakultám.

Dále se autor věnuje vývoji církevního, resp. duchovního soudnictví v raně novověké, tj. poreformační Římskoněmecké říši. Dotýká se i některých dalších podstatnějších typů raně novověkého partikulárního soudnictví, zejména soudnictví univerzitního, patrimoniálního a také selských soudů, které v některých periferních oblastech přetrvávaly až do 18. století. Při popisu raně novověkého trestního procesu vychází Oestmann v podstatě z hrdelního řádu Karla V. z roku 1532 (*Constitutio Criminalis Carolina*).

Poměrně stručně autor přechází vývoj soudnictví v Německu v první a druhé třetině 19. století. Zmiňuje ústavněprávní prosazení se justice jako třetí moci ve státě od poloviny 19. století. Detailněji probírá pouze vliv francouzských justičních reforem z revoluční doby a z Napoleonovy éry na proměny soudnictví v Německu, resp. v jednotlivých státech Německého spolku. Jako příklad soudu z tohoto období pak Oestmann zvolil vrchní apelační soud v Lübecku, který působil v letech 1820-1879 jako odvolací soudní stolice pro svobodná města Lübeck, Hamburk, Frankfurt nad Mohanem a Brémy.

Velmi podrobně autor naopak charakterizuje kodifikace a zákony týkající se soudního řízení a organizace soudnictví, které byly přijaty po sjednocení Německa, zpravidla už v 70. letech 19. století. Jednalo se o občanský soudní řád z roku 1877 (platný od roku 1879), trestní řád z roku 1877 (1879) a zákony o organizaci soudnictví z roku 1877 (1879). Autor upozorňuje také na postupné formování obchodního soudnictví v Německu během druhé poloviny 19. století. Jen velmi krátký oddíl věnoval Oestmann justici v éře Výmarské republiky. V rozsáhlé, velmi zajímavé a názorově vytríbené kapitole se naopak zabýval soudnictvím v období nacismu a poválečnými procesy s válečnými zločinci v Norimberku. Podobně zajímavě, inspirativně a vyhraněně píše Oestmann o soudnictví a procesním právu v bývalé Německé demokratické republice (NDR).

Druhou hlavní část pak uzavírá kapitola o vývoji soudnictví a procesním právu v Německu po vydání ústavy (*Grundgesetz*) Bonnské republiky (1949). Vyzdvihuje především zřízení Spolkového ústavního soudu (1949). Připomíná, že i po roce 1949 zůstaly ve Spolkové republice Německo v zásadě v platnosti zákony o organizaci soudnictví ze 70. let 19. století. Zdejší soudní systém nicméně doplnil roku 1950 nově zřízený Spolkový soudní dvůr (*Bundesgerichtshof*) a roku 1954 vytvořená soustava sociálního soudnictví. Vedle toho Oestmann ještě probírá hlavní změny a reformy procesního práva, jak civilního, tak trestního, které proběhly většinou v 70. letech.

V závěrečné stručné části nazvané „Doba po státním mocenském monopolu?“ Oestmann upozorňuje na některé nedávné či současné vývojové trendy, které mohou vést k oslabení mocenského monopolu státu v oblasti justice, ať už je to existence mezinárodních soudů, prosazení mediace v obchodních sporech, rozšíření možností vyrovnání mezi pachatelem a obětí v trestním právu nebo, nejnověji, existence islámských smírčích soudců,

rozhodujících na základě náboženské tradice, resp. práva šaría. Právě posledně uvedený případ představuje reálnou politickou hrozbu v podobě vzniku tzv. paralelní justice, jejíž existence je v právním státě nepřijatelná.

Po již zmíněném komentovaném přehledu literatury následují rejstříky osobních a místních jmen a abecední glosář, který zároveň plní funkci věcného rejstříku.

Recenzovaná publikace představuje jako celek cennou, koncepčně originální, relativně přehlednou a faktograficky bohatou učebnici dějin soudnictví a soudního řízení v Německu od pozdní antiky až do současnosti. Speciálně je třeba vyzdvihnout její naprostou faktografickou spolehlivost: Přes důkladné prostudování se mi v ní nepodařilo objevit žádnou faktickou chybu či zásadnější nepřesnost, což je u díla podobného rozsahu vskutku málo vídané.

Také kapitoly a pasáže, kde jsem mohl Oestmannovým závěrům a hodnocením přitakat, výrazně převažovaly nad pasážemi, kde jsem se jmenovaným autorem souhlasit nemohl. Do druhé skupiny patří zejména pasáž, v níž Oestmann dává učení o *crimen exceptum*, které sehrálo zásadní negativní roli v raně novověkých čarodějnických procesech v Římskoněmecké říši, do souvislosti s *Carolinou*, a klade tak jeho vznik až do první třetiny 16. století (s. 213). *Crimen exceptum* se však objevuje v propracované podobě již roku 1486 v Kladivu na čarodějnice (*Malleus maleficarum*).

Třebaže Oestmann nesáhl při výkladu o právu a justici v bývalé NDR ke srovnání s nacismem v duchu teorie totalitarismu, pokládám za sympatické, že se v souvislosti s tímto tématem nevyhýbá vyhraněným hodnocením. Jako nikoli nesporný výslovně označuje názor předního představitele nejstarší generace německých právních historiků, brněnského rodáka a někdejšího dlouholetého profesora univerzity v Augsburgu Hanse Schlossera (nar. 1934), že totiž srovnávání justice v bývalé NDR s nacistickou diktaturou je věcně a historicky scestné. Münsterský právní historik vyjadřuje názor, že taková srovnání se nabízejí, provádějí se a nelze je studentům *ex cathedra* zakazovat. Uvedená srovnání přinášejí důležitý vhled do fungování práva pod nadvládou politiky. Právě tato politicky, vládou či (jednou) stranou řízená justice podle Oestmanna oba srovnávané systémy zásadně spojuje. Protikladem k ní je totiž nezávislé soudnictví, vázané pouze právem a zákonem (s. 274–275).

Podobných inspirativních pasáží najde pozorný čtenář v recenzovaném díle P. Oestmanna mnohem více.